

ESKİ TKP NİÇİN BU KADAR BAŞARISIZDI?

13 Kasım 2024

Yıldırım Koç

İlk örgütlenmeleri 1918 yılında başlayan eski TKP'nin 1951 tevkifatına kadarki çalışmaları başarılı mıydı? Bu örgütün 1950'li ve 1960'lı yıllara önemli bir örgütsel ve ideolojik mirası oldu mu? Olmadıysa, bunun nedeni nedir?

Eski TKP'nin 30 yılı aşkın bir mücadele süreci sonrasında, Türkiye çapındaki örgütlülüğü birkaç yüz kişiyle sınırlıydı. 1951 tevkifatında eski TKP'nin Türkiye çapında hemen hemen tüm ilişkileri açığa çıkarıldı ve bu kişiler hakkında dava açıldı. Bu davada sanık sayısı 184 idi. Diğer bir deyişle, 1918'den 1951'e kadarki 30 yılı aşkın sürede eski TKP'nin örgütleyebildiği insan sayısı yalnızca 184'tü. (*1951 TKP – Türkiye Komünist Partisi Tevkifatı Esbab-ı Mucibeli Hüküm*, BDS Yay.,2000;7-16)

Daha önceki davalarda sanık sayısı daha da azdı. 1927 tevkifatında Şefik Hüsnü, Vedat Nedim, Şevket Süreyya, Dr.Hikmet ve Baytar Salih'in de içinde bulunduğu toplam sanık sayısı 27 kişiydi. 1929 tevkifatında 24 kişi mahkum oldu; 10 kişi beraat etti. 1944 yılında açılan TKP davasındaki sanık sayısı 71 idi.

Eski TKP'nin kadrolarının sorgu sırasında çok ciddi bir direnme gösterdiği ve Parti'nin gizli üyelerinin açığa çıkmadığı ileri sürülebilir. Bu iddia gerçekçi değildir. Tabii ki işkencenin her türüne karşı direnen oldu. Ancak özellikle 1951 tevkifatında sorgu sırasındaki tavırlar nedeniyle cezaevi sürecinde yaşanan bölünme ve suçlamalar bilinmektedir. Ayrıca, eski TKP içindeki devlet görevlileri de örgütün tümüyle çözülmesine katkıda bulunmuştur.

Peki, devletin yakından takip ettiği birkaç yüz komünistten oluşan eski TKP'nin kitleler üzerinde bir etkisi var mıydı? Yoktu.

Eski TKP üyelerinden Scharfmann'ın 13 Eylül 1933 tarihinde 1929 tevkifatıyla ilgili olarak Komünist Enternasyonal Doğu Sekreterliği'ne sunduğu "çok gizli" raporda, eski TKP'nin dağıttığı bildiriler konusunda şu değerlendirme yapıyordu: "Bizim yazılı propagandamız neredeyse tamamıyla, elden ele geçmeyen, çoğu durumlarda adeta sokaklara atılan ve birkaç saat sonra polis tarafından toplatılan son derece sınırlı sayıdaki (en çok 300 nüsha) zor okunur bildirilerle sınırlıydı. Polis karakollarındaki sorgulamalar sırasında edindiğimiz izlenim, bizim bildirilerin başta gelen okuyucusunun, polis olduğuydu." (Akbulut, Erden (der.), *1929 TKP Davası*, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2005;226)

Peki, 12 Eylül 1980 sonrasında açılan davalarda yargılanan insan sayısı ne kadardı?

12 Eylül 1980 Darbesi öncesindeki şartlar doğal olarak çok farklıydı. Ancak bu tarihteki bazı davalardaki sanık sayısı, örgütlerin kitleliliğinin değerlendirilebilmesi açısından yararlı olabilir.

12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında Türkiye'deki önemlice sosyalist hareketlerden herhangi biri için tek bir ilde ve hatta bir ilçede açılan davadaki sanık sayısı, 1944 veya 1951 tevkifatlarında eski TKP'nin tüm Türkiye'de bağlantıda olduğu kişi sayısından çok daha fazlaydı.

12 Eylül 1980 öncesinin önemli örgütlenmelerinden olan Devrimci Yol, 1974 yılında başlayan çalışmaların sonucunda ortaya çıktı. Devrimci Yol Dergisi 1 Mayıs 1977 tarihinde yayın hayatına girdi. 12 Eylül darbesi sonrasında Devrimci Yol hakkında Ankara'da açılan ilk davadaki sanık sayısı 574 idi. (Ankara, Çankırı, Kastamonu İleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, Evrak No.1981/497; Esas No.1981/497; Karar No.1982/160; *THKP/C*

Devrimci Yol İddianamesi). Bu davanın açılmasının ardından bazı başka davalar da bu davayla birleştirildi ve Ankara'daki davadaki sanık sayısı 1000'i buldu. Artvin'de açılan Dev-Yol davasında 898 kişi, Fatsa'da açılan Dev-Yol davasında 900 kişi yargılandı. Devrimci Yol hakkında 12 Eylül 1980 sonrasında açılan toplam 36 davada yargılanan sayısı 4403 idi.

Bu davaların yanı sıra, Amasya'da Yeniçeltek'te Yeraltı Maden-İş Sendikası ile ilgili olarak açılan davada yargılanan sanık sayısı 901 oldu (3. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 1 No.lu Askeri Mahkemesi – Erzincan, Esas No.1985/145, Karar No.1985/66, *Yeni Çeltek Davası Gerekçeli Karar*, Ankara, 1985).

12 Eylül 1980 sonrasında başta TKP olmak üzere, birçok örgüt hakkında açılan davalarda onbinlerce kişi yargılandı.

Vehbi Ersa'nın 1983 yılında Başbakanlık tarafından yayımlanan *Terör ve Terörle Mücadelede Durum Değerlendirmesi* raporundan (s.169) aktardığı çizelgeye göre, "aşırı solcu örgütlerden" 26.071 kişi yakalanmıştı. Yakalanmayan kişi sayısı 87.028 idi. Diğer bir deyişle, sosyalist/komünist örgütlenmelerin toplam mensupları 113.099 kişiyi buluyordu. (Vehbi Ersa, *1970'lerde Türk Solu*, İletişim Yay., İstanbul, 2014, s.427) Bu örgütler, 1960'lı yıllardaki sosyalist birikimin 12 Mart Darbesi sonrasında ezilmesinin ardından 1973-1974 yıllarında ortaya çıktı ve 1980 yılına kadar böylesine kitlesel bir güce erişti.

Eski TKP, devletin sıkı bir kontrolü altındaydı. Üye sayısındaki azlık bununla bağlantılı olabilir.

12 Eylül 1980 öncesindeki sosyalist örgütler de devletin sıkı bir kontrolü altındaydı. Ancak daha önemli bir olgu, Ülkücülerin ve diğer bazı gizli yapıların bu örgütlere yönelik silahlı saldırılarıyla.

Eski TKP'nin Atatürk döneminde öldürülen tek üyesi, 1937 yılında Sovyetler Birliği'nde kurşuna dizilen yöneticisi, Baytar Ali Cevdet'tir. Halbuki 12 Eylül öncesindeki sosyalistler çeşitli yapılardan kaynaklanan saldırılar nedeniyle yüzlerce insanını kaybetti. Bu insanlar, özellikle 1978-1980 döneminde katliamlara rağmen mücadelelerine devam ettiler. 12 Eylül darbesi sonrasında, idam cezalarına rağmen, direnişi sürdürenler oldu. Cezaevlerinde de büyük direnişler gerçekleştirildi.

Eski TKP'den 1960'lı yıllara kalan örgütlü bir miras yoktu. Eski TKP'nin önder kadrolarından az sayıda komünist, 1960'lı yıllarda sosyalist mücadeleye bireyler olarak katıldı. 1960'ların ve 1970'lerin sosyalistleri, yaşayarak ve hatalarından mümkün olduğunca ders çıkararak örgütlendi ve mücadele etti.

Bu yaygın örgütlenmenin ortaya çıkışında eski TKP'nin ciddi bir ideolojik ve politik mirası etkili oldu mu? Eski TKP'den Türkiye'ye ve dünyaya ilişkin yol gösterici inceleme ve analizlerle siyasi değerlendirmeler devralındı mı?

Dr.Hikmet Kıvılcımlı'nın kendi özgün çalışmaları dışında eski TKP'nin devrettiği miras, Sovyetler Birliği'nde yapılan ideolojik ve politik çalışmaların tercümesidir. Dr.Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye'nin tarihini ve mevcut toplumsal koşullarını analiz ederek, özgün çalışmalar yaptı. Bu çalışmalar eleştirilebilir; ancak eski TKP içinde benzeri olmayan bir girişim olduğu teslim edilmelidir.

Eski TKP'nin dağılması sonrasında Türkiye'de kalan Reşat Fuat Baraner, Mihri Belli gibi önder komünistlerin çabalarıyla bazı dergiler ve kitaplar yayımlandı; ancak eski TKP'nin etki yapmış bir mirasından söz edilemez. Eski TKP'nin 1973 yılındaki canlanma öyküsü de ilginçliklerle doludur (Bu konuda, 1970'li yılların başlarında eski TKP'nin Türkiye'deki en üst

düzye yetkilisi ve DİSK Genel Sekreter Yardımcısı Aydın Meriç'in H.Erdal müstear ismiyle yayımladığı iki kitaba bakılabilir: *TKP'deki Tartışmalar,1981-1982* ve *TKP'mizi Yükseltelim.*)

O zaman sorulması gereken soru şu?

Eski TKP niçin bu kadar yıl faaliyet göstermesine rağmen örgütsel, ideolojik ve politik açılardan bu kadar zayıftı?

Eski TKP kadrolarının Cumhuriyet döneminde özverili çabalarını kimse eleştiremez. Bu insanlar büyük sıkıntıları kabullenerek inandıkları düşünceleri yaymaya çalıştılar. Ancak Kurtuluş Savaşı yıllarındaki hatalarını daha önce çeşitli yazılarımda belgeleriyle açıkladım. Özellikle Şefik Hüsnü ve İstanbul Komünist Grubu'nun Anadolu'ya geçmemelerinin yanı sıra, emperyalist işgal altındaki İstanbul'da işgale karşı hiçbir etkili mücadele vermemiş olmaları çok önem bir eksiklik ve hataydı.

Türkiye'de sınıf mücadelesinin o yıllarda fazla gelişmemiş olması, iletişim olanaklarının yetersizliği gibi etmenler de önemlidir.

Ancak en önemli etmen, eski TKP'nin "enternasyonalizm" adına Sovyetler Birliğine maddi kaynak, ideoloji ve politika açılarından bağımlılığıdır. Faaliyet gösterebilmek için gerekli parayı Sovyetler Birliği'nden alan, Sovyetler Birliği'nden gelen emir ve talimatlara göre politikasını belirleyen, Sovyetler Birliği'ndeki ideolojik ve politik değişiklikleri hiç sorgulamadan kabullenen, çok az sayıda da olsa bazı üyelerinin Sovyetler Birliği adına casusluk yaptığı bir yapıdan söz ediyoruz. Bu örgütün mensuplarının çoğu, vatan olarak Türkiye'yi değil, dünyanın ilk sosyalist ülkesi olması nedeniyle Sovyetler Birliği'ni kabul ediyorlardı. Bu nedenle, sosyalistlik ve komünistlik "vatan hainliği" ile özdeşleştirildi. Eski TKP belgelerinde Türk Bayrağı yoktur. Eski TKP, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin mandası olmasını kabullenen bir çizgi izliyordu.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği 15 cumhuriyetten oluşuyordu. Örneğin, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Sovyet Kızıl Ordusu'nun Azerbaycan Komünist Partisi'nin daveti(!) üzerine, Azerbaycan'ı işgal ettikten sonra 28 Nisan 1920'de kurulmuştu. 1991 öncesinde Azerbaycan'ı görenler, bu ülkenin esasında Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin hakimiyeti altında olduğunu bilir. Nazım Hikmet'in 1957 yılında Azerbaycan'da Türkçe konuşma konusunda yaşadığı sıkıntı ve gösterdiği büyük tepki, Zekeriya Sertel'in *Nazım Hikmet'in Son Yılları* kitabında aktarılmaktadır (Sertel,1996;148-150, "Telefondaki Kız Rusça Konuşunca" ve "Resmi Dairelerde Türkçe Konuşulur" bölümleri). Sovyetler Birliği 1991 yılında dağılmasaydı, Azerbaycan'daki Azerilerin Rusçaları Türkçelerinden çok daha iyi olacaktı. Dildeki Rusça hakimiyeti, ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda da geçerliydi. Diğer bir deyişle, Azerbaycan gerçekte Rusya Federasyonu'nun "mandası" idi.

Türkiye, özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın dehası sayesinde, ABD'nin de, Sovyetler Birliği'nin de mandası olmadı.

Eski TKP, "sosyalizmi" Sovyetler Birliği'ndeki model olarak anlayıp, "enternasyonalizm" adına Sovyetler'in dış politikasının bir aracına dönüştüğünde, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki Türkiye şartlarına uygun bir sosyalizm projesini reddetti. Bu tavır da Türkiye'de sosyalizm mücadelesine büyük zarar verdi.

Eski TKP, politika ve stratejilerini dolaylı olarak Komintern aracılığıyla veya doğrudan Sovyetler Birliği'ne bağlı ve bağımlı olarak biçimlendirdiğinden, çok sık tekrarlanan "somut şartların somut tahlili"ni de yapmadı. Atatürk döneminde işçi sınıfının ve yoksul köylülüğün durumunu doğru olarak analiz edemedi. Nüfusun dörtte üçünün köylerde yaşadığı, işçi sınıfının önemli bölümünün henüz mülksüzleşmemiş geçici işçilerden meydana geldiği,

memurların gerçekte işçi sınıfının bir parçası olup Türkiye’de bir işçi aristokrasisi oluşturduğu, özellikle kamu işletmelerinde işçi ve memur statülerinde çalışanların 1929 Büyük Buhranı döneminde bile yoksullaşmadığı (tam tersine, düşen tarımsal ürün fiyatları sayesinde gerçek gelirlerini artırdığı), eğitim ve sağlık alanlarında çok önemli başarıların elde edildiği gibi gerçekleri görmedi. Gerçek dışı bir yoksulluk edebiyatı yaparak, hiçbir zaman ulaşamadığı kitleleri etkileyebileceğini sandı. Türkiye’yi doğru olarak analiz edemedikleri için de ne kitleler üzerinde bir etki yaratabildi, ne de 1950’li ve 1960’lı yıllara ciddiye alınabilecek bir ideolojik ve siyasi miras bırakabildi. En büyük hataları da, Atatürk’ün dehasını ve amaçlarını kavrayamamalarıydı. Ne yazık ki bıraktıkları en olumsuz miras, Atatürk düşmanlığı oldu.

Atatürk, eski TKP’nin tüm hatalarına ve tüm çalışmalarını devlet görevlileri aracılığıyla yakından izlemesine karşın, komünistlere karşı çok sert yaptırımlar uygulamadı. Hatta, eski TKP’nin özellikle 1927 yılından itibaren daha da sertleşen düşmanca tavırlarına rağmen, 1930’lu yıllara kadar kimse “komünistlik”ten yargılanmadı. Cumhuriyet’in kazanımlarına karşı çıkan gericiler asılırken, Sovyetler Birliği’nden alınan talimatlarla hareket eden komünistlere verilen cezalar çok daha hafifti. Eski TKP’nin kitleler üzerinde bir etki yaratamamasının nedeni, devletin bu alandaki yaptırımları değil, Sovyetler Birliği’ne bağımlılık ve gerçeklikten kopukluktu.

Eski TKP, Sovyetlerden aldığı tüm desteğe rağmen (ve esasında bu destek ve bağımlılık nedeniyle) 1950’li yıllara kadar başarısızdı. Ne kitlelerle bağ kurabildi, ne de Türkiye’nin toplumsal yapısını ve dinamiklerini doğru kavrayabildi. Eski TKP’nin başarısızlığının iki önemli nedeni, “enternasyonalizm” adına Sovyetler Birliği’ne bağımlılığı ve Türkiye gerçekliğinden kopukluğuuydu.